

ПРОБЛЕМИ ГУМАНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Сергій ГУМЕНЮК

Тернопільський національний педагогічний університет імені В.Гнатюка

Актуальність. Проблеми людини, гуманізму, демократизму і виховання є вічно вічні. Вони проходять через всю історію гуманітарних знань і залишаються актуальними в сучасній педагогічній науці. Ось чому бережливе ставлення до філософсько-педагогічної думки минулого має надзвичайно важливе значення для усвідомлення та розвитку гуманістичних і демократичних цінностей сьогодення.

Стратегічний напрям суспільних змін в Україні зафіксовано в Конституції України [1]. Зокрема, в статті 3, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Зміст і спрямованість державної політики визначають гарантії прав і свобод людини. Стаття 3 Конституції орієнтує на виховний ідеал сучасного українського суспільства. З іншого боку, громадянин реалізує своє право на вільний розвиток особистості, а з іншого, поважає право на вільний розвиток всіх людей та має обов'язки перед суспільством. Ці твердження мають визначальний методологічний характер для реалізації гуманізації освіти та виховання. Вони зафіксовані в Законі України "Про освіту" та інших нормативних актах, що визначають правове коло реформування освіти України. На них ґрунтуються "Концептуальні засади гуманітарної освіти", "Концепція позашкільної освіти і виховання", які орієнтують освіту і виховання на реалізацію, тобто підготовку людини до життя в суспільстві, що реформується на засадах гуманізму та демократизму і вимагає підтримки в цьому своїх громадян. Велика кількість концепцій [2], свідчить про надзвичайну важливість і актуальність проблеми гуманізації навчально-виховного процесу учнівської молоді, пошуку оптимального варіанта її вирішення.

Враховуючи викладене, ми поставили собі за мету проаналізувати літературу і з'ясувати яким чином гуманістична система педагогічного спілкування сприяє формуванню особистості учня.

Важливим чинником гуманізації навчально-виховного процесу з фізичного виховання є прийняття Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту в Україні (Київ, 28.09.2004 р., № 1148/2004) метою якої є орієнтація українського суспільства на поетапне формування ефективної моделі розвитку фізичної культури і спорту на демократичних та гуманістичних засадах, а також формування гуманістичних цінностей та створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини [3].

На думку Шияна Б.М., гуманізація процесу фізичного виховання полягає у зміні форм спілкування, відмові від насильницьких методів у стосунках з учнями; створенні умов для усвідомленої участі в навчальному процесі його учасників; повній відповідності завдань, засобів і методів можливостям тих, хто займається, їх досвіду, рівню досягнень й інтересів; створенні умов кожному учаснику педагогічного процесу для повного розвитку

своїх фізичних і духовних здібностей; перенаціленні учнів з результатів навчання на способи їх досягнення [4].

У новому тисячолітті гуманізм стає узагальненою системою поглядів, переконань і ідеалів учителя ХХІ ст. Зміст його практичної діяльності, засоби і методи будуть реалізовувати [5]:

- ідею особистісно-орієнтованого підходу в навчанні і вихованні;
- підпорядкування всіх дій педагога реальним інтересам учня;
- допомогу учневі у його саморозвитку шляхом виховання культури ставлення до самого себе, інших людей, природи, праці;
- гармонійний і творчий розвиток кожного учня з наданням йому можливості прояву суб'єктивності і самобутності;
- виконання педагогічних вимог в опосередкованій формі через потреби учня;
- поступовий перехід від групових форм взаємодії до індивідуальних;
- емоційне забарвлення ділових відносин з учнями;
- постійний контроль у процесі ділової комунікативної діяльності.

Ствердження гуманістичного та демократичного мислення передбачає розуміння педагогом суспільно-економічних і політичних змін, що відбуваються, чутливість до змін в особистості її позицій, цінностей, потреб і мотивів [6].

Гуманізація й демократизація стосунків у системі "вчитель-учень" – найактуальніша проблема сьогодення. Вдало обрана форма стосунків – важлива умова успішного впливу педагогів на дітей, коли вчитель шукає шлях до серця кожного учня, добираючи потрібні слова і дії. Справжня доброта, повага до особистості учня неможливі без послідовної безкомпромісної вимогливості педагога, вміння проникнути у внутрішній світ своїх вихованців, зрозуміти найтонші порухи душі дитини, здатності поставити себе на місце школяра, відчуті і зрозуміти його бачення світу й ситуації [7].

На довірі, співробітництві з учнями будують взаємини всі передові педагоги. В основі їх роботи – послідовне, цілеспрямоване формування гуманістичної системи спілкування з учнями, яка сприяє перетворенню кожної дитини у вільну, самостійно мислячу особистість, здатну поважати себе й інших. А це дає можливість успішно впливати на особистість учня.

Великим поборником гуманізму був В.О.Сухомлинський на думку якого виховання є тривалою підготовкою маленької людини до усвідомлення істини: "Людина – найвища цінність" [8, с. 446].

Отже, гуманізм – це визнання людини самою високою цінністю в світі, його права на повне розкриття здібностей, усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей.

Шкільні роки й навчальні взаємини формують майбутнє життя дітей. На жаль, з'ясування реальних стосунків у системі "вчитель-учень" і "учень-учні" показують гуманні стосунки, доброта, справедливість, толерантність, власна гідність, повага до навколишніх – ще не стали центром життєдіяльності суб'єктів сучасної школи, а тому виховання гуманної особистості є педагогічною проблемою, яка породжена процесом, що в своїй основі будується на принципі суб'єкт-об'єктних відносин. Один виголошує істини, другий їх сприймає (або не сприймає). Цей процес настільки заорганізований, загнаний у рамки імперативів, що не дає змоги учневі розвивати свої особистісні, тільки йому притаманні якості, реалізувати свої здібності, інтереси прагнення. Щоб уникнути цієї вади слід якомога швидше впроваджувати систем

“суб’єкт-суб’єктних” відносин між учнем і вчителем, які створюють психологічний комфорт.

З урахуванням цих та інших підходів концептуальну модель гуманних стосунків розглядають, як збереження й забезпечення здоров’я підлітка, розвиток його розумових, моральних і естетичних почуттів, потреби і діяльності, включення його в культурно-творчий діалог, у світ національної культури, соціалізацію стосунків. Саме такий педагогічний процес забезпечує високий рівень самосприйняття особистості, що є обов’язковою складовою моральної цінності людини [9].

Сутність осмисленого гуманного ставлення до іншої людини полягає в посереджуваності на її інтересах, долі, труднощах, вчинках, турботі й піклуванні про неї.

Вочевидь, не можна ігнорувати і такого важливого чинника впливу на гуманні стосунки, як колектив. Чим глибша емоційна чутливість колективу, тим гуманніше він ставляє на особистість, тим меншою стає небезпека байдужості, безсердечності, емоційної “нечутливості” окремих учнів. У масовій практиці, на жаль, існує взаперечне підпорядкування інтересів особистості груповій більшості, що часто стає джерелом багатьох дитячих трагедій.

Найважливішим чинником у цьому контексті є перетворення формальних початкових стосунків у не формальні, посилення емоційної схильності на основі осмисленого підпорядкування меті. Адже гуманні стосунки – утворення системне. Це є синтезом цільової, емоційної й вольової функції [10].

Щоб суто емоційне гуманне спонукування стало стійким гуманним ставленням потрібно зберегти його привабливість, силу, стійкість. Стосунки мають бути такими, щоб кожна (встигаюча чи не встигаюча) дитина почувалася передусім не учнем, а особистістю, надзвичайно цікавою й потрібною в класі.

Щоб простежити механізм виникнення та становлення гуманних стосунків, необхідно випробувати різні способи й методи, спеціально організовані педагогічні ситуації, дослідити умови, за яких можна цілеспрямовано керувати цим процесом.

У центрі гуманного педагогічного процесу має бути не метод, не спосіб, а сама людина, її почуття, переживання і проблеми. Гуманізму не притаманні ні крайній індивідуалізм, ні абсолютний індивідуалізм. Гуманні стосунки треба спрямовувати на взаємливе ставлення до особистості, бажання педагогів попри всі складності не залишити її індивідуальних особливостей, а зберегти їх і розвинути.

Педагоги мають відштовхуватися не від програми, а від дитини, захищаючи її громадянські права. Саме тому виховання гуманних стосунків передбачає запровадження в шкільному педагогічному процесі цілісної гуманної моделі виховання, в основі якої має бути ідеал гуманної особистості. Головна функція гуманного виховання – перенести центр педагогічної орієнтації з предметного середовища на особистість суб’єкта. Напевно саме тому гуманна педагогіка стверджує, що співпереживання, співрадість є серцевиною людських стосунків. *Більше того, гуманні стосунки ставлять суб’єктів у позицію пошуку змісту творчості (чи чого діяти, жити, творити?)* [11].

Гуманне ставлення вчителя до кожного учня забезпечує високий рівень його творчої активності та самоактивності, сприяє розвитку потенційних можливостей, як активних, так і тих, що їх учень розвиває в процесі творчої діяльності.

Гуманне ставлення – це ставлення перехідне від взаємин за потребою до взаємин сформованим гуманним мотивом. Такий перехід має підготувати особистість до

опанування власних емоційних переживань та до свідомого вибору. Гуманні стосунки формуються як активна форма встановлення духовного практичного зв'язку дитини з людьми, ровесниками педагогами [12].

Діалог з дитиною зберігає насамперед власне обличчя дитини, її емоційний стан дає можливість виразити своє ставлення до пізнавальної інформації та долі людей. Діалог передбачає чутливе ставлення до дитячих переживань; прагнення дорослого зблизитися з дитиною, бути з нею в злагоді; пропонує їй інформацію, яка зацікавлює, приваблює, викликає бажання глибоко задуматися над людськими вчинками, створити умови для розкриття сутності дитини у своєму самовиявленні. Діалог є зрештою засобом виходу з простору вимушеного спілкування, що створює умови для пробудження в дітей творчої думки, розвитку фантазії, можливості побачити проблему там, де раніше вони її не бачили, знайти невідоме, незрозуміле в стосунках людей, використати свій власний досвід у нових морально-творчих ситуаціях. Усі заходи впливу на особистість потрібно розглядати в єдності, оскільки відчуття, а потім і усвідомлення гуманного ставлення до людини є початком гуманного зростання особистості [13].

Водночас, не можна стверджувати, що одне бажання виявити гуманне ставлення до людини вже перетворюється на гуманну дію чи вчинок. Щоб це сталося потрібно створити умови, за яких діти свідомо творили б добро. Доброю людиною може стати тоді коли вона робить добро.

Принцип гуманізації передбачає створення оптимальних умов для розвитку кожного вихованця, виявлення глибокої поваги до людини, визнання природного права особистості на свободу, на соціальний захист, на розвиток здібностей і виявлення індивідуальності, на самореалізацію фізичного та соціального потенціалу, а також створення соціально-психологічного фільтра проти негативних впливів навколишнього середовища, виховання в молоді почуття гуманізму, милосердя, добротності.

Оскільки центральною ідеєю гуманізму є актуалізація можливостей особистості, всебічна культивування її гідності, то уявлення про статус людини у світі зводяться до думки, що людина може бути ціннісним центром, якщо вона сповніть і оволодіє культурно-духовними надбаннями, як регуляторами своєї життєдіяльності, коли особистість розглядатиметься не як засіб, а як мета, що і є запорукою для розгортання морально-відповідального життя [14].

Висновки

1. У результаті проведених досліджень нами виявлено, що цілеспрямоване формування гуманістичної системи спілкування між учителями та учнями сприяє перетворенню кожної дитини у вільну, самостійно мислячу особистість, здатну поважати себе й інших.
2. Аналіз різноманітних сфер життєдіяльності нашого суспільства, яке офіційно визнало необхідність свого оновлення, кардинальної зміни на засадах свободи і демократії, призводить до думки, що головною перешкодою на шляху до такої перебудови є психологічна неготовність громадян взяти на себе відповідальність за те, щоб передусім змінити самих себе, свою соціально-психологічну свідомість, подолати в собі нездатність здійснити самостійний життєвий вибір.

Література

1. Конституція України. – Харків, “Фоліо”, 2003. – 47 с.
2. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні (Педагогічні концепції). – К.: Знання, 1997. – 220 с.
3. Офіційний вісник України №39 КИЇВ-2004. “Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту” – С. 23.
4. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 1. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 272 с.
5. Гончаренко С., Мальований Ю. Гуманізація і гуманітаризація освіти. – Шлях освіти. – № 2, 2001. – С. 24-26.
6. Киричак В.А. Формування гуманних взаємин між молодими школярами у позаурочній діяльності. – Педагогіка і психологія, 1995. – № 4. – С. 105-112.
7. Боднарчук Є.Н. Основи психології і педагогіки. – К.: видав. центр “Академія”, 1999. – С. 65-71.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти томах. Т5. Статті. К.: “Рад. школа”, 1977. – 639 с.
9. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.В. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання-Прес, 2003. – 418 с.
10. Сукенко А.В. Декотрі концептуальні положення виховання гуманних стосунків у шкільному педагогічному процесі. Педагогіка і психологія. – 1999. – № 1. – С. 76-85.
11. Бех І. Гуманізм у вихованні підростаючої особистості. – Рідна школа, 1995. – № 9. – С. 23-25.
12. Берилова М.Н. Загальнодидактичні підходи до гуманізації освіти. – Педагогіка, 1994. – № 5. – С.25.
13. Штифурак В. Ідеї гуманізму в національній системі виховання. – Рідна школа, 1999. – № 11. – С. 4-5.
14. Философский энциклопедический словарь /Сост. – М.: Просвещение, 1983. – 756 с.

PROBLEMS OF HUMANIZATION OF SCHOOL TEACHING
EDUCATIONAL PROCESS

Sergey GUMENYUK

Ternopil national pedagogical university of V.Gnatyuka

Abstract. The problems of humanism in the teaching educational process of schoolboys are examined. It is set, that in the center of humane pedagogical process there is to be no method, but child, sense, experiencing and problems. It is exposed, that the purposeful forming of the humanism of intercourse between teachers and pupils is active in transformation of every child in free one, independently thinking personality able to respect itself and other.

Key words: teaching educational process, pedagogical process, problems of humanization.